

A meghasonlott ország és a török kiűzése

Magyarország története (XVI–XVII. század)

2013/14 I. szemeszter, levelező tagozat

Olvasnivalók a kérdésekhez.

1. Bebek Ferenc nyilatkozata, amelyben indokolja az országgyűlésről való távolmaradását és Ferdinán királytól való elpártolását. (1555 december)

Az őfelsége parancsolatját és hivatalját jól értem. Én mind addig őfelségének híven és igazán szolgáltam, meddig esmertem, hogy őfelsége ez szegény nyomorult országot meg akarja oltalmazni. De most immár látom az őfelsége erőtelen voltát, és hogy őfelsége után az ellenség az határra szinte bennünket szorított, őfelsége csak paisnak tart benneket. Az mire sokszor ígerte és fogadott hitivel őfelsége, hogy az ellenséggel személye szerint megví, Magyarországnak minden határát megszabadítja, azt őfelsége mind az mi utolsó veszedelmeinkig nem mívelte, se mívelhetne. Én mint hazája és nemzetinek szeretője, megértvén azt, ahonnét minekünk megmaradásunk lenne, kételen azt kellett megkeresnem. Mert nem úgy, hogy őfelsége azt megszabadíthatná, és az ő hitinek eleget tehetne, de még az maradikát es, ha mi magyarok eszünkbe nem vesszök magonkat, őfelsége után elveszünk, mert ha ezideig es őfelsége ez szegény országot meg nem kethelezi vala ennek sok fogadásával, hitivel, és minket nem háborgatott volna fegyverivel, boldog életben voltunk volna, az hatalmas Isten után, az mint valánk. És most immár fejünként búdosóban estünk.

Azért az mint én cselekettem, én úgy mind jámbor hazája szerető, ilyen utolsó veszedelemkort, úgy cselekettem.

→ Forrás: *Magyar Országgyűlési Emlékek*. III. 481.

2. I. Ferdinánd király napi imája

Könyörülj rajtam, Isten fia, Jézus Krisztus, királyok királya, uralkodók ura! Könyörülj az Egyházon, amelyet véreddel szereztél, add neki vissza az édes egytetértést, amelyet a rettenetes dogmaharc miatt elvesztett. Egyesítsd a béke kötelékében, hogy visszatérjen a régi istenfélelem és fölvilágoljon a kölcsönös szeretet. Ó, ha én ezt megláthatnám és akkor még élnék! Mert ezek az egyenetlenségek, amelyeket látok és a felekezeteknek ez a sokfélesége keserűbbé tesz nekem ezt az életet, mint bármely halált. Ha nem érhetek meg jobbat, engedd meg, jóságos és igazságos Istenem, hogy békében visszaadhassam neked lelkemet.

Könyörülj a Római Birodalmon, mely sokféleképpen szét van szaggatva. Könyörülj a rám bízott királyságokon és országokon, melyeket a közeli és embertelen, barbár ellenség ezer módon támad, gyötör, pusztít, gyaláz, rabol és aprít, a lakosságot, mint a barmot, mészárolja és sem kornak, sem nemnek nem irgalmaz. Könyörülj a népeken, melyek e zsarnok nehéz igája alatt nyögnek, lásd meg szorongattatásukat, hallgasd meg sóhajukat és panaszait, és végül ne feledkezzél meg rólunk.

Könyörülj rajtam is, tarts meg az igaz, katolikus és apostoli hitben. Adj nekem bölcsességet, hogy helyesen ítéljek és kormányozzak, hogy akaratom szerint osszak igazságot, adj nekem irántad jámborul megadó, önmagam iránt józan, alattvalóim és a szegények iránt pedig szelíd szívet. Add, hogy alattvalóimat soha rossz példaadással meg ne botránkoztassam. Őrizz meg félelmedben és a parancsaid iránti engedelmisséggel.

Őrizd meg gyermekeimet, örököseimet és utódaimat, kormányozd őket Szentlelkeddel, hogy Téged féljenek és szeressenek, kövessenek és utaidon járjanak, míg végül velem egyesülten eljussanak országodba, mely a béke és az örök egyetértés országa és ott Téged minden kiválasztottal egyetemben az örök boldogságban láthassanak és dicsérhessenek. Amen.

→ Forrás: *Matthias Sittard*: Ein Christliche, Tröstliche Predigt uber und bey der fürgestelten, eingesarckten Leich des Allerchristlichsten, Großmechtigisten Römischen Khaysers Ferdinandi ... Wien, 1565. (a melléklet tartalmazza latinul az imát)

2. Heves vármegyei parasztok Borsod vármegye nemességéhez. (1607. március 2.)

Köszönetünk és magunk ajánlását írjuk kegyelmeteknek, mint böcsületes, nemes urainknak, Istentől ő szent felségétől minden lelki és testi jó szerencsés állapotot kívánunk kegyelmeteknek ez megzöndült és felháborodott időnek minden részeiben megadatni.

Továbbá jól tudgya kegyelmetek szintén úgy mint mi magunk, az magukban fölfuvalkodott hajdúk miatt ez egynehány esztendőben mennyi törvényteleniséget szenvedtünk, holott ők nem néznek vala sem nőmöst sem nemtelent, hanem minden rëndöt egyaránt nyúz és foszt vala. Mely erőszak szerint való dolgot el nem szenvedhetvén sem kegyelmetek sem penig mi, egyenlő akaratból magunknak és jószágunknak megmaradásáért kegyelmetekkel egyet értvén föllárottunk és az minnen nemzetségönből támadó rontóinknak ellenök tusakodván és fejedelmeket futván, alkalmasan kegyelmetekkel együtt őket megcsöndösítettük vala és az ő mód nélkül való gondolattyokban jó módgyával hátra állattuk vala, úgy hogy az szegénység, szintén olyan röttögésbe mint az előtt miattuk nem lött vala. De mostan már nem tudgyuk mi az oka, hogy kegyelmetek ismég mintegy újonnan bizodalmat ad nekiek, ki vármegye ispánokhoz, ki szolgabíróhoz, ki penig egyéb nőmös személyekhez szegődvén az mi rontóinkban, kegyelmetek szabadságot ad nekiek, hogy valami kárt ez előtt velünk tusakodván vallottak, azt ők a szegénységen szabadossan kereshessék. Mi sem tartanáink ellent benne, bár keresnék ők is károkat, csakhogy mi is úgy mint az szegénység a mit ő miattuk kárt vallottunk ők is azt mi nekünk megtérítenék, tudgyuk azt bizony, hogy az mi kárunk fölüll folná úgy is az övéket, nem az

övéért tusakodtunk mi, hanem az mienket oltalmaztuk ellenek, ő maguk keresték kárukat maguknak, azért az mit talált akár egyik, akár másik mi azt mongyuk, hogy elszenvedgyék. De ez igen ellenönk vagyon egész országul[421] a szegénység között, hogy kegyelmetek biztatván őket, némelyünkön kin 20 frtot, kin 40, kin 50 frtot vesznek kárvallásukért, efféle dologból csak Isten tudgya mi következhetik közönségesképen rajtunk.

Hanem mi az egy élő Istenre kérjük kegyelmeteket, mint böcsületes nömös urainkat, hogy kegyelmetek törekedgyék az egyenlő békességes megmaradásunkra, mely megmaradásunknak mind mi s' mind kegyelmetek egyenlő szívvel örvendezhessünk. Ha immár egyenlő akaratból az hajdúságot jó módon leszállítottuk, kegyelmetek isméglen ujabban ne adgyon okot fölállásunkra, sőt inkább azon kérjük kegyelmeteket, hogy kegyelmetek a hol kívánnánk legyen oltamul és segítségével, hiszön itt is az kegyelmetek jószágát oltalmazza kegyelmetek, ha bennünket oltalmaznak, hol penig kegyelmetek bennünket fogyat és fogyattat, megítélheti kegyelmetek, ha magatok kárának örültök-é avagy nem?

Az köztünk való gyakor gyűlésök is kegyelmeteket megne botránkoztassák, mert az mi tisztességes hitünk szerént írjuk, hogy mint szintén magunknak úgy kegyelmeteknek is kárát nem szomjuhozzuk, tudgyuk, mert megértettük, hogy az mi sok gyűlésünköt kárhoztassák és kegyelmetek közzül sokan gonoszra magyarázzák, de másodsor is azon keresztyén hitünk szörint írjuk kegyelmeteknek, hogy soha ez ideig kegyelmetek ellen való tanácsot nem hirdettünk, noha sokan sokat szólnak felőlünk, hanem az volt akaratunk, hogy mind kegyelmetek s' mind mi, háborgatóink ellen békességben maradhatnánk. Kérjük azért kegyelmeteket mint böcsületes nemes urainkat, hogy kegyelmetek újonnan való nyomorúságot és ínséget szegény fejűnkre ne szerezzön, mert ne talán tán a jövőben nem csak mi nekünk, hanem együtt kegyelmeteknek is fogna ártani, hanem egyenlő akaratból, ha immár ellene mondottunk ugyan állhatatosak legyünk dolgunkba, kegyelmetek is minket, mi is penig valamíg fejűnk fönn állhat, hitünk tartja azt, hogy kegyelmetek mellett elő állunk, mert vagy könnyen vagy nehezen lészen, de míg fejűnk föl álhat, soha mi az hajdúknak azt nem engedgyük, a kit mi rajtunk cselekettenek.

Erre penig kegyelmetek nekünk választ adjon, ha bízhatunk-e az kegyelmetek oltalmazásában avagy nem? Isten adjon csöndes állapotot mind kegyelmetek köziben s' mind mi közinkben.

Datum in Bodon [Tarnabod] 2 die martii Anno 1607.

Egész Heves vármegyei szegény paraszt kösség szolgál kegyelmeteknek nagy szeretettel.

Kívül: Az mi böcsületes nömös urainknak egész Borsod vármegyében lévőknak adassék ez levél kezökben.

→ Forrás: *Történelmi Tár* (1900) 420–421.

3. Csíki István¹ erdélyi püspök Pázmány Péterhez (1620. október 29.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine Patrone colendissime.

Minthogy Nagyságod azt kívánja én tőlem, hogy az mit Bethlen Gábor felől tudok, írásba foglalván, Nagyságodnak tudtára adgyam; kit annyival inkább örömesben megcselekedem, mennyivel igen szükségesnek értettem lenni Nagyságodtul.

Hogy pediglen ifjúságától fogva való marcomságiról ne emlékezsem és elé ne számláljam, emlékezem rá Székely Mózes (pünkösdi) erdélyi fejedelemsége előtt, Erdélyben az mi kevés atyjátul maradt maga részére való (mert azt kettővel Istvánnal megosztották vala) jószágocskája vala, elvesztegetvén, tékozolván, lator szolgálkat kezde tartani, és sok tolvajságokat, nemes emberek házak felverését és egyéb törvénytelen húzás vonásokat kezde exerceálni [gyakorolni]. Azonban egy kis békesség kezde lenni Erdélyben és az törvények szolgáltatni, kezdék a gonosztevőket kergetni, s törvény szerint büntetni, őtet is, tanquam publicum malefactorem [mint közismert/kihirdetett gonosztevőt], abban az időben megbüntetik vala, kit eszébe vévén, Törökországba szöke be, oda lappanga sokáig.

Azután az Bocskai támadáskor, mind vélek forgolódott, postálkodtatta a török közé. Hogy pediglen Rákóci Zsigmond erdélyi fejedelem lön, az ország megesküvék neki; ő is Bethlen akkor ott benn volt és alattomban kezdett Báthori Gáborral Ecsedbe practikálni szolgálai által Rákóci fejedelem ellen, kit Rákóci megértvén, megfogatja és vasba vereti, érdeme szerént meg is büntette volna, ha főemberek el nem szerettek volna dolgát; de az sok főemberek törekedésére olyan conditióval bocsátja el, hogy ő hozzája minden hivséggel légyen, meg sem emlékezzék fogságáru; megesküszék neki, de meg nem állá, mint szintén az első hütét; mert kevés vártára Báthori Gáborhoz kiszökék Ecsedbe, és addig praktikála több pártosokkal, hogy Rákócit kiszinlék Erdélyből és Báthorit bevivék a fejedelemségbe.

Kezde hizelkedni és kedveskedni szegény Báthorinak, ki amaz régi nemzetes és értékes urakat megvetvén érette (kinek csak egy talpalatnyi jószága sem lévén Erdélyben) nagy úrrá tevé, Déva várát sok egyéb jószágokkal neki adá, Nagyságos titulust ada neki, Generállissá tevé, komájává lön, egy gyermekét keresztelvén nekie; azaz minden nálánál érdemesbekenél és jámborbaknál felemelé ex stercore atque pulvere [trágyából és porból], bizván, hogy amint nekie magát mutatta, igen nagy hivséggel leszen mindezekért. És ezokon őtet küldé be az portára botért és zászlóért, és akkor ígérte Bethlen Lippát, Jenőt és Váradot az Feketetőig az töröknek, hogy addig legyen a határ. Ki midőn megjött volna az bottal, zászlóval és Báthori megértette vala az ő ígéletét, igen neheztelett reá, néha néha részeg korában bestelélek komának hallottam, hogy szidta légyen érette. Azonban azért oda benn a töröknél azon praktikált alattomban, hogy Báthorit kiszénelhesse Erdélyből.

¹ **Csíkmadéfalvi Szentandrásy István** erdélyi választott püspök. (1571–1630) Csiksomlyón lett ferences; Bécsben és Lengyelországban is tanult. Mint missziós atya eredményesen működött a moldvai magyarság körében, de még a karánsebesi románság körében is. A Dunántúlra kerülve Erdély választott püspöki címét kapta. Házánál és költségén állandóan tizenkettő erdélyi ifjút nevelt és taníttatott, hogy később mint papok odahaza erősítsék a katolikus ügyet. Csiky István később győri kanonok és veszprémi püspök lett.

Emlékezem arra is, midőn Forgách uram Erdélyre ment vala Báthori ellen, akkor Báthori beküldötte vala Törökországba Bethlent segítségért, s akkor is traktálta az maga dolgát és promocióját; mindazáltal törökkel, tatárral ugyan kijöve Báthori segítségére, hanem az magyarországi had kijöve Erdélyből, az törökkel elkezdett praktikáit nem hagyhatván, Déváról kezdi megéint Temesvárra török barátihoz bejáratni, és ura s fejedelme ellen praktikálni, s egy szolgáját Temesvárról jöttében az lippai kapitány (Vajda István karansebesi főember és jó katolikus, ki Bethlennek sok tökéletlenségét vette vala eszébe) fogja meg szolgáját, róla való leveleket az fejedelemnek felküldi; mely dolgát Bethlennek egy ott Lippán való cinkosa nagy hamarsággal (minekelőtte Báthori fejedelemhez feljuttanak vala, szolgájánál talált török levelekkel) értésére adgya, mely dolgon elrémülvén Bethlen, úgy szökik be Törökországba és úgy jöve osztán törökkel, tatárval jó tött ura ellen, s úgy színli ki a fejedelemségből, s e világból.

Ezt is igen szava meghitt emberektől értettem, hogy Ladányit, Szilasit, Rédeit, Gécit, Kamóthi Farkast, Bethlen Gábor subordinálta [rendelte] lött legyen Báthori Gábornak elvesztésére; mégpedig (nem tudom jól) Ladányinak-e, vagy Szilasinak, egyiknek 200 ház jobbágyot, másiknak Szamosujvárat ígérte volt úgy értettem; s azért mentenek volt Medgyesre, hogy szolgálatoknak, ígérete szerént, jutalmát megadgya. Ő pedig mint ravasz, cigány róka, úgy rácitálta alattomban az Báthori régi szolgáit ellenek, ő is ölette azokat is meg.

Azt is tudom, hogy az szegény Erdélyben kereskedő erményeket, kik Moldvából kijöttek, maguktól hallottam erményektől, ezeket nyomorgatta úri rend korában, ahol rájuk talált, vagy maga, vagy szolgái, mindenféle vad bőrt, úgy mint róka, nyest, vidra, farkas és hiúz bőrt elvett erővel tőlök; ha az árát kérték, ostráanggal és akasztással fenyegette őket.

Azt is, hogy oly tolvaj szolgákat tartott, kik csak egy nyesttel, avagy rókabőrrel béltet süveget találtak a szászok fejében, kivették fejükből, beste szász! – mondván – nem neked való süveg ez; úgyannyira, hogy még csak jó süveget sem mertenek Erdélyben az szászok viselni generálisságában.

Azt is mondhatom, hogy az ő tanácsából foglalta el Báthori Gábor Szebent, és maga Bethlen fosztotta és tolvajlotta szegényeket, és ott kapott volt sok pénzt és azzal kezde ura ellen praktikálni, kit mind szászoktul és egyéb főemberektől értettem.

Azt is nyilván tudom, hogy az ő esztelen persvásiójából [meggyőződéséből] küldött vala be Báthori Gábor Lengyelországba háromezer hajdút Török Istvánnal, kit mi az szegény Kendi István urammal Szmolnizska [Szmolenszk] alatt, Muszkaországban, az primislai [Przemysł] tömlöcből nyertünk vala ki az lengyel királytul, (most is nálam vagyon egy szolgám, ki által a Török István, a nyelvet nem tudván, meggyütt vala) katolikussá lött vala akkor; de most Bethlennek párnán ülő fél szeme, magához hasonló.

Akkor oly nagyot töttenek vala Lengyelországban azok az hajdúk, csak Janusiusnak is, amint maga mondotta, 80,000 forint kárnál többet töttenek volt. Annak felette sok nemes embereket, udvarházakat felvervén, nagy dúlást, fosztást, emberöléseket töttenek volt; úgy csak azért is megkellene a lengyeleknek haragudniok.

Az is bizonyos, Radul vajdát ő tanácsából űzi ki Báthori Havasalföldről. Azt is nyilván tudom, hogy Bethlen miatt esék Alexander Mogila moldvai vajda 1615 esztendőben az öccsével

együtt Bogdán vajdával, és az édesanyjával, Jeremiás Mogila moldvai vajda meghagyott özvegyével rabságba; kiket erővel törökké töttenek. Ugyanazon időben Samuel dux de Korcez [Korecki Sámuel moldvai hadvezér] feleségével együtt azon Jeremias vajda [Ieremia Movilă, felesége magyar Csomortány Erzsébet] leányával esett vala rabságba.

Ezeket innen tudom, mert midőn az Istenben elnyugodt Mátyás császár beküldött volna engemet Lengyelországba az Homonnai uram dolgában az királyhoz, ugyanazon utamban voltam annál az Alexander vajdánál és Korcezki hercegnél Moldvában követségben. Azonban Bethlen Lippát megveszi, és onnan íra egy igen szép hízelkedő levelet Alexander vajdának és Korcezkinek, Pécsi Simon azonképen; igen ajánlá Bethlen levelében magát az vajdának, benne megnyugodgyék, mert tiszta szívvel való jóakarója és minthogy az atyja is jóakarója s barátja volt nekie, mind az atyja s mind a maga tekintetéért, maga főkövetével küldi be bojérit (kiket oda commendált [ajánlott] volt az vajda Bethlennek, hogy az portára mennének az botért és zászlóért) az portára, és azzal mutatja hozzájuk való jóakaróját, hogy az zászlót és botot megnyeri nekie, kibe ne is kételkedgyék; mert noha azelőtt is kedves volt az portán mindenkor, de most, mivelhogy Lippát megvette és az török kezében atta, sokkal nagyobb tekintet lesz rá a fényes portán; assecurál [biztosítván] őket, hogy ő felőle semmi idegen vélekedésben ne lönne se a vajda, se Korecki. Levelének ez vala continentiája [tartalma], noha non iisdem verbis [nem azokkal a szavakkal], melyet énnekem az vajda lengyel secretáriusátul küldött vala Korcezki herceg szállásomra pro opinione [véleményezni] etc. Vajha az én szómat fogatták volna! Most keresztyének között, és keresztyének volnának az szegény vajda fiak; Korcezki nem esett volna rabságba. Ilyen szép levelével, ígérétevel és esküvésevel veszté el azokat; kit bona conscientia [jó lelkiismerettel] irhatok, olyan levelére, nem keresztyénnek, mint az vala a levél, hanem töröknek, tatárnak is kellett volna hinni; de minthogy én régulta fogva esmértem és tuttam hűtetlen hűtével való kereskedését, nem javallottam, hogy neki higyenek.

Abban is részes volt, úgy értettem, Bethlen tanácsával, hogy annak az Alexander vajdának az bátyja Constantinus Mogila [Constantin Movilă], ugyanazon Heremia Mogila moldvai vajda öregbik fia, ki atyjának succedált [követte] vala az vajdaságban, elveszett vala Potocky Istvánval együtt; imez az vízbe holt vala, Potocky pedig rabságba esett vala.

Tudom azt is, hogy Báthori Gábort mindenkor arra kisztette, hogy Lengyelországba menjen és az királyságot occupálja [elfoglalja]; sokat praktikáltanak vala némelyekkel Lengyelországban bemenetelők felől, amint érthette is Nagyságod.

Ezek juttanak eszembe, melyet Nagyságod kívánsága szerént, írásban foglalván Nagyságodnak küldöttem. És ezeket raptim [sietve], egynehányszor interrumpálva [megszakítva] is írtam. Tartsa meg Isten Nagyságodat sokáig jó egészségben.

Viennae ex hospitio 29 octobris 1620. Illustrissimae ac Reverendissimae D. Vrae. addictissimus sacellanus Stephanus Csíki Episcopus Transylvaniensis.

→ Forrás: *Magyar Történelmi Tár* VI. 1859. 246–253.

4. Pázmány Péter véleménye a magyar király választásáról (1617).

Mennyi észvesztést, háborúságot és vérontást szokott az ép országokba hozni, midőn Király nélkül hagyattatnak, és az választás király halála után léssen: régi históriák elünkben adják. De sehol ezt nyilvánban meg nem tapasztalhatni, mint az görögök és magyarok krónikájában, mert azok az hatalmas országok magok ereivel romlottak el az királyválasztás miatt, midőn az urak meghasonolván magok között, ki egyet s ki mást választott a koronára. És így egymással viaskodván, mind vitézőket, mind pénzőket elfogyatván, végre az erőtlenebb fél törököket hítt segítségre, ki mind az két félt letapodta, s az két pörös között ő harmadik maradott nyertesén, elfoglalván a szép országokat. Hogy ez így történt légyen, Magyarországon, nyilván tudhatják, valakik az Mohács hada után való királyválasztásból származott sok vérontást, pusztítást és végre utolsó veszedelmét hazánknak históriájában olvasták. Lengyelországban is nem régen mennyi vérontások okoztattak a király választásáért, mindnyájan tudjuk.

Ez az oka, hogy eleitől fogva, minden okos haza szeretők azon mesterkedtek, interregnumra ne juttatnák az országot. Az népe között eszében vette vala az Szent Dávid, hogy az Saul halála után, az nép két felé szakadván, ki Isbohetet, ki pedig ötöt követi: ki miatt sok esztendeig nagy vérontások történtének, mind az Isbohet haláláig. Annakokáért még éltebe Salamont Királyá választatta, kit az utánna való Királyok is sokan követlenek. Az Római Császárságnak első fundálója Augustus még éltiben Tiberiust az ő mostoha fiát utánna való successorrá választatta, és ezt az példát ő utánna az Pogány és Keresztény Császárok is követtenek nagy sokan.

A mi atyáink, mivelhogy szájokban vala íze az interregnumnak, és tudták, hogy nem az török ereje, hanem az interregnum és a királyválasztásnak egyenetlensége rontotta s vesztette vala hazánkot, azon mesterkedtek mindenkor, hogy ez a veszedelemség újobban hazánkra ne következne. Azért nem vártak, hogy az Ferdinánd, Maximilian, Rudolphus Császár az successióról [utodlásról] értekezne, hanem a királyok tanácsát megelőzvé, nagy kérésekkel unszollották ő Fölségeiket, hogy árvaságra ne hagyják az országokat, hanem élükben mutassanak fejet, kitől függni kellen. Az ország Decretuma, úgy mint Anni 1572. Art. 7. E jusdem Anni posteriores Articuli. Anni 1547. Art. 5. Anni 1569. Art. 73.

Bizony, az mi atyáink és őseink az ő törvényüket és szabadságokat jól tudták, melyekért vöröket is kizsek voltak kiontani. Mindazonáltal azt soha még sem gondolták, hogy szabad választásokkal, vagy törvényeikkel ellenkezne, hogy az Királynak élteben Successor [utód] választatnék; sőt azt látták, hogy utolsó veszedelem következne hazájokra, ha a király halálát várják; azután, magok között meghasonlván, tűzzel, vassal és idegen nemzetek behozásával kezdi kiki mind az ő választását oltalmazni, és szép hazánkat, segítség színje alatt, sokféle ellenségnek prédára adni. Mert, hogy ezt az dolgot befejezzem, mind az igaz okosság, mind az egész világban lévő birodalmaknak példája s mind a mi eleinknek nyomdoka arra viszen, hogy valaki hazájának csöndességét és megmaradását kívánja, az Successornak választásában köröszül nem állhat.

A választandó személyről.

Császár urunk ő Fölsége, az mely levelet írt a vármegyének, meg nem nevezte, kit akar ő Fölsége az ország gyűlésében proponálni [javasolni] s commendálni [ajánlani] a király méltóságra; kit, talán az kettő közül egyikért cselekedett ő Fölsége: avagy, hogy nem akarta az generalis gyűlésnek autoritását [tekintélyét] sérteni; mivel hogy a királyválasztás nem illeti külön magán a vármegyét, hanem csak a generalis gyűlést. A vármegyék dolga pedig az, hogy követeiknek instructiót adván, értelmüket és tetszésüket követeik által megjelentsék. Avagy, hogy ha talán ő Fölsége bizonyos személyt most a generalis gyűlés előtt proponálta volna, gyanakodtak volna némelyek, hogy a választás ő Fölségétől immár meg lett volna. De akár minémő tanácsból cselekedte legyen ezt ő Fölsége, az bizonyos, hogy az mely személyeknek köll választani, abban ezeknek köll választani:

1. Hogy magyarországi vírből származott legyen; mert noha az mi eleink az szabad választást megtartották, de azért mindenkor azt követték az választásban, hogy meddig az Királi magból valaki találtatott, addig idegent akarójok szerint nem választottak. Ezerről két bizonyosság vagyon; első az Decretum 1485. I. 2. 3. cikkelyben nyilván íratik, hogy csak az Királi magnak fogyatkozása után köll az Palatínusnak [nádornak] új választásra gyűlést hirdetni. És nevezet szerént az mostani kegyelmes Urunk famíliának, az Austriai háznak, úgy tetszik, oly fogadást tett az egész ország, hogy az királi méltóságot idegen kézre nem bocsátja, míg az ő Fölségének maradékja fön leszen, mint megtetszik ex Articulo 5. anni 1547.

Második bizonyosság az, hogy minekutána Sz. István az Angyali Koronát és az királyságot országunkra hozta, az ő nemzetségében maradott ez mai napig az királyság, úgyhogy mind enni üdőtől fogva csak ketten voltak, kik az Sz. István atyjának bátyjátúl, Miháltúl, vér szerént nem származtak volna, tudniillik: Ottó, kit az királyságból magok kivétenek az magyarok, és első Mátyás király, kit Szilágy Mihály haddal és erővel választata királyságra. De Ottó után az Sz. István vérére szálla ismét a korona, úgymint a Carolisra [Károly Róbertre], akinek anyja volt Mária, ötödik Istvány király leánya. Carolus után, Lengyelországból Vladislaust [Ulászlót] hínak királyságra, de az királynénak házastársul vételének köteleességével. És mikor az Várnán az harcon elveszett volna az Vladislaus, Albert királynak holta után lőtt fiát, Lászlót öt esztendő korában koronázák. Azután I. Mátyás király választatik Szilágyi Mihály által; de az ő halála után ismét Sz. Istvány király vérére szálla az királyság, tudniillik II. Vladislausra, ki Casimirusnak [Kázmérnak], Albert király leányától, Örsébetttül fia vala. Azért hats záz esztendő folytába 39 királyok közül csak kettő találkozik ez mai napig, a ki vagy magán vagy felesége által Sz. Istvány királyra nem vezethetik. (...)

2. Olyat kell az Magyarországbéli királyságra választani, az ki szomszédásunkban közel hozzánk lakik, és olly értéke legyen, hogy Magyarországot oltalmazhassa az török ellen. Magyarországnak az hossza mostan is közel 200 mértföldet téssen; mert az Adriaticum tengertül szinten fogva Erdélyég terjed, és azon az hosszúságon mindenütt vigyázók által őreztetik, úgy hogy talán száz vigyázásnál több vagyon határba. Innen vagyon, hogy Császár Urunk ő Fölségének békességes üdőben is minden esztendőben hússzor való száz ezer forintnál többet köll külneni az vigyázókra, ha csak ugyan fogyatkozva akar is ezekre gondot viselni.

Azért az Magyarországi királynak olyannak kell lenni, a ki az magáibul oltalmazhassa országunkat, és keresztény fejedelmek atya-fiúságával olly erős legyen, hogy segítséget remélhessen, ha az török reánk rohonna. Annakokáért, valaki Csehországot, Morvával és Slesiával, és mellett Austriát Styriával és Carinthiával birni fogja, úgy tetszik, hogy mi nekünk kintelen ahoz fejünket hajtanunk. Mert az mind mondám, noha Magyarországnak hossza mesze terjedett, de az szile igen kicsin, és egyfelől német Provinciákkal határos, másfelől az törökökkel; lehetetlen, hogy Magyarország erejével az két hatalmas fejedelemség között megmaradhasson, hanem avagy az Pogány torkában köll esni, avagy az szomszéd Köresztényi fejedelem szárnya alatt köll megnyugodni. Nem is tudom, ha az Köresztényi szomszéd országok, melyek enni esztendők alatt ily sok költséggel és vírontással az török ellen oltalmazták Magyarországot, látván azt, hogy az ő megmaradásoknak is bástyája az mi országunk, elszenvednék azt, hogy az ő fejedelmök elhagyattatnék.

Mivel hogy azért az Fölséges Csehországi Ferdinand Király Csehországot Alzátiával, Morvával, Silesiával, Styriával, Carinthiával, Carnioliával együtt birja, és mindnyájan az Austriai fejedelmek, nem időre, és magtalan voltokra nézve, hanem az Istennek indításából minden erősséget, reménségeket, praetensiójokat, jó akaratból ő Fölségének engedték, annak fölötté, mivel hogy ő Fölségének az atya Cáról, Magyarországi királynak Ferdinand Császárnak, az Magyarországi királynak Vladislausnak leányától Annától, szöletett fia volt, és így genealógiáját Sz. Istvány Királyra fölviheti. Vigezésre, mivel hogy az Hispaniai és lengyel Királynak, az Florentiai és Baváriai Herczegeknek, és egy szóval az egész Kereszténységben lévő fejedelmeknek közel való atyafiúságában vagyon ő Fölsége: nem látok semmi okot, melyért ő Fölségét nem kellene az királi székben helyheztetni, söt nem hogy kéretni kellene magunkat, de nagy grátiának kellene tartanunk, ha ő Fölsége ily bajos és költséggel járó országnak gondviselését föl vállalná. Csak egy akadékot hallok, hogy némellyek forgatnak, tudniillik az filelmet: szabadságunkban és törvényünkben meg ne bolygasson ő Fölsége. De az heában való félelem: Először, mert Csehországnak, Morvának, Silesiának [sokképen több] szabadsági vadnak az hit dologban, hogy sem Magyarországnak; mind az által, mint hogy ezek az országok tudták ennek az fejedelemnek kegyelmes tökéletes-ségét, és tekéletes igasságát, semmiben efféle filelem miatt meg nem tartózkodtak. Másodszor, hiszem az koronázatkor az mi hazánknak és nemzetségünknek törvényire és régi szabadságára azért esküszik meg ő Fölsége, hogy bátorságosak lehessünk szabadságunkban. Elvégezem azért, és azt concludálom, hogy az vármegye követinek speciális Instructiót köll adni, hogy Successornak válasszák és megkoronázzák, előbb reá feleltetvén Ő Fölségét országunk szokási szerént, hogy országunknak régi szabadságiba, törvényibe és szokásába, megtart minden Rendeket.

→ Forrás: HANUY Ferenc: *Pázmány Péter bíbornok, esztergomi érsek Magyarország hercegprímása összegyűjtött levelei*. I. Bp., 1910. 119–124.

5. Esterházy Miklós Bethlen Gábor fejedelemhez (1626. november 28)

Ad Bethlenum!

Nem örömet terhelem sem magamat, sem felségedet ez mostani írásommal, mivelhogy erről magyar és keresztyén fejedelemnek írnom ugyan iszonyúságosnak tartom.

Fejővén felséged minden okadás nélkül ez mi hazánkba, nagy kéméletlenségben vévén mind ezt a szegény utolsó veszedelemhez közel járó országot s mind ennek az ő lakosait, kihozva azon mi nemzetünk és hazánk nyomorúságára az mi természet szerint való ellenségünket, a törököt, ki minek utána jó darab részét elégette és rablotta volna az országnak és abból nem kevés számú rabokat elvitt volna, egyik végházát megvéve hazánkknak, a másikat is lövetvén és ostromoltatván, magáévá akarja vala tenni, ki alól mikor gyalázattal el kellett menni, felségedet találva refugiumjának [menedékének] és úgy salválva [megmenté] őket felséged, mint ha valami nagy jó szolgálat mellől, melyet felségednek tettek, mentek volna oltalomért oda.

Ezek után összelegyedvén az természet ellen a magyarsággal, ezen ótalom és társaság alatt, miket nem cselekedtek és cselekszenek hazánkknal és nemzetünkkel most is mind titkon s mind nyilván, ki tudná mindazt előszámlálni! Mindazonáltal mindezek így lévén is, mint hű és valami jó szolgálatjokért magok kedve ellen is, ím majd ugyan lakósivá kezdé felséged tenni ez hátramaradott részecskéjében is hazánkknak őket s mint magok sajátjokban, nemzetünknek kimondhatatlan gyalázatjával és gyűlölségével és hatalmas kárával is, ugyan quartérokban telepíté őket. Melyet – él az Isten! – az mikor bizonyosan meghallottam volna, úgy megkeseredtem és mások is, az kik igaz magyarok, hogy kész lettem volna mindennemű tractatust [tárgyalást] félben hagynom.

Ugyanis, felséged megbocsásson, nem tudom, ki nem irtóznék az ilyen magyarságtól, kivel azt se higgye felséged, hogy magának valami hasznot szerzett, avagy facilitálja [megkönnyíti] a tractát, mert értse bizonyosan felséged, hogy ha mindenekelőtte kiadtuk volna ez békességnek conditióit, azelőtt értettük volna ennek az pogánynak hazánkba való quartirozását, soha bizony ebben a tractában jelen nem lettem volna s vélem mások is. S most is, ha csak az ő hazánkban való letelepedett állapotokkal akarja felséged extorqueálni [kicsikarni] avagy facilitálni [megkönnyíteni] kívánságait, bizonynal higgye felséged, megcsalatik. Ne gyűlöltesse annak okáért felséged ennél inkább se magát, se ezt az mi megkevesedett nemzetünket, mert ha mindebben megyünk el, vagy tenni kell erről a magyar nemzetnek, avagy hogy felséged leszen, aki magával együtt utolsó veszedelemben hozza őket.

Tudom nehéz szók ezek és szokatlan is felséged hozzájok, de oly igazak, mint az Istennek beszédi, kit látván, hogy mások elmulatnak megmondani, hazámért és nemzetemért kényszeríttem felséged megbántásával és magam gyűlöltetésével is megcselekednem.

Most vagy azért ideje, hogy ne vontassa felséged holmi apró dolgokért az békességnek conclusióját és bocsássa el az törököt is felséged mellőle, hogy mi is ezeknek az hadaknak terhétől szabadíthassuk fel szegény elpusztult hazánkat és tovább már ne is keserítse nemzetünket holmi maga praetensióért [követeléseiert], mert nem azt, az mit kívánunk, de ha az mi kegyelmes

urunk maga megbántását és országunk felséged miatt letett ruináját [romlását] és kárát tekintené, nincs annyi felségednek, az kit azért méltán nem kívánhatnánk.

Ezekkel, nekem úgy tetszett, ugyan tartoztam, hogy megírjam felségednek, melyet mint veszen felséged, áll az felséged bölcs ítéletje, de én hazámhoz és nemzetemhez való igazságból cselekeszem mindeneket. Tartsa meg Isten stb. Posonii 28. novembris 1626.

P. S. Itt vala tegnap Wohlstain [Wallenstein] herceg generális uram nállam, kivel nem keveset tractáltam arról, mint exonerálhassuk [tehermentesíthessük] ezektől az nagy hadaktól szegény hazánkot, s úgy is rendeltük az dolgot, hogy felét az hadaknak avagy többet is általszállítson az Fejérhegyen benne, hogy ériék hamarébb az morvai quartirokat onnét, kik után, csak lássuk mint accommodálja felséged az békesség dolgát, kevés napok alatt az kiket bennhagytunk is, ki fogjuk vihetni az országból. Csak erre nézvén is azért, méltó, hogy ezt az pogányt kiküldje és bocsássa felséged az országból, s e mellett, hogy kimenetelekkel is ne újítsák fogyatását és nyomorúságát nemzetünknek s hazánknak, kérem felségedet, tegyen rendelést arról is, mert hihető, hogy vágyakozni fognak szolgálatjuknak bérének megvételére.

→ Forrás: ESTERHÁZY Pál: *Galantai gróf Eszterházy Miklós Magyarország nádora*. II. Bp, 1866, 448–

6. Montecucolli Zrínyiújvárról

Ezt az erődítményt azért építették, ahogy a tábori reduttokat is szokás, hogy hídfőül szolgáljon egy híd számára, amely a Murán történő átkelést biztosított Kanizsa felé, hogy fedezze a csapatok visszavonulását, amelyek békeidőben rabolni mentek ki, és ha a török üldözné őket, ha éppen portyázából térnek vissza, kényelmesen átkelhessenek a hídon a zsákmánnyal. A hely azért volt jelentéktelen, mivel sem árka, sem fedett útja, sem formája, sem szárnyai nem voltak, a védvonalak nagyon rövidek voltak, az építési szintvonal alacsony és lejtős volt, a fal magas és nagyon kekeny volt, és egy magaslat mégis uralta, amelyen a török felállította üteget. Mindemellett az erődön belül nem volt elég hely, ráadásul mindkét oldalán nyitva állt, mivel a falakat nem vezették el a vízig, hanem ezeke és a víz között nyílást hagytak, ezért az első pillanatban ugyanolyan veszélyben volt, mint az utolsóban, hogy kézitusában elfoglalják. Emellett a hely az uralkodó magaslatok miatt még kitörésre sem volt alkalmas, szűk, kevés embert tudott befogadni anélkül, hogy azok egymásnak ne okozta volna kényelmetlenséget, és ne akadályozták volna egymást, ám e csekély erő nem volt elegendő az erőd védelmére.

Amikor valaki bement a várba, meg kellett kérdezni, tulajdonképpen hol van az erőd, a katonák juhakolnak hívták.

A törökök egyesített erejükkel támadták a várat, a keresztények viszont csak csekély erővel, kisebb csapattestekkel tudtak segíteni, akiknek ehhez át kellett kelniük a hídon, amelyet az ellenség megfigyelt és tűz alá beth, illetve folyamatosan lőtt. Az efféle erődítmények, amelyet egy

folyó választ el a saját haderejétől, ilyen esetekben a szabályok szerint nem szoktak ennyire keményen védelmezni, hanem le kell rombolni és el kell hagyni, hogy ne veszítsék el egyszerre az erődöt és annak őrségét is, ahogy báró d'Abancourt, egy még az Európán kívüli országokban is nagy hadi tapasztalatokra szert tevő francia nemes ismételtén javasolta nekünk, midőn ajánlkozott, hogy csekély erővel visszaszerzi a helyet, amint a török főerők távoznak, és nyolc nap alatt egy jobb erődöt épít. (...)

Most azonban nem kevesebbet határoztak arról, hogy az erődöt a legvégsőig védelmezik, mint hogy Zrínyi grófnak kedvezzenek, aki ebben eltökélt volt, és maga is jelen volt, és még azon túl is, hogy időt nyerjenek, hogy a keresztény sereg, amely sokfelől érkezett, egyesüljön, és még azért határozták el, hogy a végsőig védekezzenek, hogy a törököket lefoglalják, és így a törököknek lovakban és emberekben veszteséget okozzanak, hogy másutt ne tudjanak semmilyen vállalkozásba fogni.

→ Forrás: NAGY Levente–HAUSNER Gábor: *Raimondo Montecuccoli és a magyarok*. Hadtörténelmi Közlemények (2011) 679–740.

7. A vasvári béke pontjai (1664 augusztus 10.)

I. Hogy a városokat és várakat, melyeket a császári katonaság Erdélyben megszállt, Erdély fejedelmének és rendjeinek adják vissza. Előbb mindkét fél hadsereg éppúgy egyidőben vonuljon ki a mondott Erdélyből, valamennyi említett és egyéb helyek pedig maradjanak a korábbi béke állapotában. És amennyiben a fejedelemséget kiürítették, Erdély rendéi az ő régi, császári egyezményeik szerint választhassanak szabadon fejedelmet, és minden tekintetben élvezzék a régi szabadságot, kiváltságaikat és jogaikat.

II. Hogy Ő Császári Felsége két megyéjét, Szatmárt és Szabolcsot – amint a királyság többi megyéit és Őfelsége tartományait – rendjével, alattvalóival, városaival, váraival és falvaival és minden további tartozékaival, különösen a szabad hajdúkkal – akik régen Felségükhöz fordultak – az ő mezővárosiakkal és castelláikkal, ne zaklassák a törökök, vagy éppen az erdélyiek, vagy azok fejedelme, vagy bárki más, semmi módon és egyáltalán semmi ürüggyel vagy követeléssel, zsarolással, vagy beleegyezéssel, idetartozó mindenféle igénnyel – noha eddig ez volt –, és a jövőben semmi többet nem szabad követelni.

III. Ha Ő Császári Felsége birtokai biztonságáért az egyéb határszakaszokon mindaddig betartott szokás szerint erősségeket emeltetne, és azokat a városokat és várakat, amelyek a mondott két megyében és határaikon vannak, különösen pedig Szatmárt és Szabolcsot, Kallót. Ecsedet és – tetszése szerint – valamely több másikat meg is erősítené, rendes hadakat tábornokokkal mégse bocsássonak be, amit hasonló módon tartsanak meg a török és erdélyihatárokon. Székelyhíd castellumát pedig a bajok elhárítására, melyek emiatt mindkét fél

birtokait érthették, védőműveivel együtt rombolják le és tegyék a földdel egyenlővé úgy, hogy sem a két félnek, sem bárki másnak ne lehessen azt valamilyen ürüggyel ismét felépíteni, megerősíteni vagy katonasággal ellátni

IV. Hogy Rákóci fiát, Kemény János fiát, vagy mást távoltartsunk Felső-Magyarországtól, és ne ronthassanak rá segélycsapatokkal Erdélyre, és ne szíthassanak új lázadást. Ezt, Ő Császári Felsege megyéit és fennhatóságát illetően a törökök és erdélyiek részéről egyaránt tartásuk be.

V. Hogy ne legyen szabad oltalmat és támogatást nyújtani gonosz embereknek vagy a két császár ellenségeinek.

VI. Hogy a fortaliciumot Kanizsával szemben, mely az említett lázadásokat alkalomadtán biztatná, egyik fél sem építheti újjá, és nem láthatja el őrséggel.

VII. Hogy mindenkit, aki a fentemlített erdélyi mozgalmakban egyik vagy másik párt támogatására csatlakozott, helyezzenek vissza jogaikba és méltóságaikba, és azért ne zaklassák őket. Mindazonáltal engedelmeskedjenek fejedelmeiknek és ne okozzanak károkat hazájukban.

VIII. Hogy ő Császári Felsegének legyen szabad a Vág mentén és a Vágón túl fekvő Gután, birtokainak védelmére, új fortaliciumot emelnie.

IX. Ezután sem az egyik, sem a másik fél nem kezdeményezhet egyáltalán semmiféle ellenségeskedést és portyázást. Az ezzel ellentétben cselekvőket szigorúan vonják felelősségre, hogy végre mindkét fél megfékezze és nyugalomba tartsa katonáit: mindkét fél hadseregét vonják vissza Magyarország és Erdély határaitra, és azok ne térhessenek vissza, ameddig a nyomorult népség teljes békében élhet.

X. A béke és jóbarátság nagyobb támaszaként a két igen hatalmas császár között egyezmény született, hogy ez a jótékony béke, Isten segítségével, jelen dátumtól 20 éven át tartson. Ezt 4 hónap múlva ünnepélyes küldöttségek ünnepélyes okmányként erősítsék meg, kárpótlásként és közös öröm gyanánt. És hozzon a Római Császár követe a barátság jelképeként 200 ezer arany értékű ajándékot úgy, hogy az Ottoman Porta hasonló módon, ünnepélyes küldöttséggel, méltó és hozzáillő ajándékkal viszonzza. És jöjjön létre a küldöttségek cseréje, az eddigi szokásokat megtartva a szokott helyen és módon. A békeszerződések azon további cikkelyei, melyeket a zsitvatoroki béke idejétől a későbbi békeszerződések nem helyesbítettek vagy nem változtattak meg, maradjanak érvényben. Készült a török táborban, Vasvár falunál, augusztus hónap 10-én, anno 1664.

→ Forrás: MAROSI Endre: *Megjegyzések az 1664. évi hadjárat és a vasvári béke értékeléséhez*. Hadtörténelmi Közlemények (1971) 107–128.

8. Wesselényi István naplójegyzeteiből

1704 szept. 12.

Az jesuvitáktól származott hír, hogy azmely conditiókra a császár lépett volt a tractában, azzal nem elégedvén meg a kurucok, olyan posztulátumokat és projectumokat [követeléseket és feltételeket] küldöttek volna fel a császárnak, aki ladálta [sértette] volna a regia majestást [a királyi felséget]. Akire menvén a császár, a kurucok is a tractát felrúgták, és felküldvén Gréc felé sok számtalan falukat felégettenek, és a császár is megmondotta, hogy készebb a spanyol koronát odahadni, mégis hadait Magyarországra fordítja. (...) A kurucok is felrúgták a tractát és felmentenek Stiriába s az öfelsége több provinciába, és számtalan sok városokat felégettenek, az asszonyoknak még a hasokból is a gyermeket ki hasogatták, és olyan kegyetlenséget követtenek el, hogy csak az árnyéka sem lehetne annak, azmit itt Erdélyben a németek cselekedtenek.

1704. nov. 10.

Ez [Szilágyi András nevű menekült nemes] azt beszéli, hogy a kurucok csak úgy szédereznek húszan-harmincan az erdőkön, és ahol a német elmegy, utána a falukba bémenni és ott rongálják a szegénységet.

1705. jan. 23.

Ugyan azt is ma hozák bé, hogy a kurucok, amely omlási embert felnyársaltanak volt, maradt volt feleségénél egy gyermeke, kit is most hatheti korában ugyan a kurucok úgy csaptanak a falhoz, hogy az agya veleje is tétova hullott a szegénynek.

1705. jan. 31.

Azonban azt is tudatta {a generál}, ha a conclusum szerint megíráttá volt-e Guberniumul Pekrinek, hogy afféle égetésnek, prédálásnak hagyjanak békét, és micsoda választ tött, mert most is itt körül valami falukat felégettek és prédáltak a kurucok. Másként látván őexcellenciája, hogy magok nem kímílik a kurucok magok hazáját, ő is bizony kénytelen lesz leszen azokat visszadni és hasonlót cselekedni. Ezeket izené ma tölem az úrnak, és így kétfelől hamarabb végét érik az országnak.

1705. ápr. 10.

Ugyan ma öt órakor a kurucok eljüvén az itt közel levő Hannosdorf nevű derék falut egészen felgyújtogatták, és egészen szemünk láttára elégeték, mind templomot, mind papházát, akik mind cserepesek voltak, azonban a malmot is, egyszóval egészen elégetének mindent benne. Így innepelék nagy pénteket.

1705. jun. 2.

Továbbá azt is mondá, hogy hat német kuruc szökvén bé, azok azt referálják, hogy Forgách azt mondja, hogy a német kurucokat azért tartja, hogy ha az erdélyiek valami hamisságban járnak, azokkal összelöveti őket.

1705. jun. 15.

Ma hozának levelet az úrnak Bécsből Kálnoki Sámuel uramtól, kiben írja, hogy 5 Maji az mi felséges első Leopold jámbor öreg császárunk, aki az ő szelidségével többet engedett meg maga alattvalóinak és ministereinek, mintsem maga valaha valakit megnyomorított volna, megholt.

1705. sep. 30.

A minapiban hozván bé egy felföldi közkurucot, tót legényt, akit midőn felvittének volna ad examen a generálhoz, kérte, miért állott a közé a rút emberek közé. Kire felelt, hogy ő is méltó

volt arra, hogy az ő szabadságáért fegyvert fogjon. Azt is mondják, hogy kérlette volna tülle, hogy miben lesz Erdélynek és Magyarországnak állapota. Kire mondotta, hogy Magyarország nem vasallatosság alatt, hanem libertas alatt létszen, Erdély pedig fejedelemség alatt. Mondják, hogy azt mondotta volna a generál neki, hogy felnyársaltatja. Kire azt mondotta, hogy öröme est elszenvedi maga nemzetiért és hazájáért, egyébiránt odaki kettőt nyársálnak fel helyette.

1705. okt 11.

Azonban az örömlövés után gyűjtogatni kezdék a kurucok a közelvaló falukat: Orlátot, Keresztyénszigetét, Rosszcsürt, Kiscsürt, akik is mind elégének ugyan ez mai nap. Az úrnak izente Dienes úrfitól, hogy ő eleget gondolkodik rajta és töri magát, mint szintén az úr, hogy ha igaz hazafiai, miért és mi okon kell úgy égetni, de soha fel nem találja elméjében, miért cselekszik.

Bémenvén pedig a kurucok Kolozsra, Ajtonra, Györgyfalvára és több Torda és Kolozsvár közt lévő falukra, amely beteges németeket kiosztogattanak vala ki quartélyra, azokat mind levágták nyavalyásokat, és a kurucoktól nyert harminc ágyúkat amely lovakon vitték vala Szebenbe és visszahozták őket, azokat is mind elvitték. Egy ágyús kapitány feleségestül s két szép fiaival lévén ott, mind feleségit, mind szép hét- és nyolcesztendő fiait előtte felvagdaldván, magát osztán úgy vitték el elevenen.

1707. jan. 6.

Ma az úrnál becsületes emberek lévén és hozódván elő a mostani világ, minthogy is igen felejtheti el magát, beszélé az úr, hogy ne csudálkozzék azon senki, hogy a német nekünk nem hiszen, mikor egy sincs közölünk, akinek a kurucok között vagy apja, vagy fia, vagy anyja, vagy leánya, vagy felesége, vagy bátyja, vagy öccse, egyszóval valami rokonsága nem volna, azonban akik először ide beszorultanak volt, azokban is mennyin deviáltak [eltávoztak], akik pedig redeáltak [visszatértek] vala is tavaly, non obstante eo [nem akadályoztatván attól], hogy oly szörnyű esküvéssel esküdtenek meg, csak egy meg nem tarotta hitit, úgyhogy, ha a német volna abban, akiben mostan vadnak, mik sem hinnénk nekik, és talám még keményebben bánánk vélek, mint mivelünk amint bánnak ők.

Az is hozódek elé, hogy nem hiába veri az Isten ezeket az erdélyi magyarokat, mert soha annyi gróf, ennyi báró, azonban csak közönséges nemes embereknél is annyi üveges hintó, annyi óra, annyi ezüstös pálca és annyi ezüst asztali eszköz sohasem volt Erdélyben, amennyi most volt, mégid csak panaszkodtanak, az asszonyoknál annyi cifraság, annyi aranymarha sohasem volt, úgyhogy majd nemesember sem maradt volt már, mind nagyság urak lesznek vala. Az Isten megbosszulotta, mert az ország is majd odalesz, hogy még a kenyér is szűk lesz, nemhogy cifraság jutna eszünkbe.

1707. jan. 9.

Ma reggel sokféle hírek jövének, hogy a kurucok mind visszajöttek volna a kurucok és a falukra visszaszállottanak volna, és hogy az embereket kínozzák, és sarcoltatják a szegény embereket, azért, hogy bójöttek ide Szebenbe.

1707. dec. 3.

Gálfalvai 82 éves prédikátor meséje: „Egyszer a farkasok s a kutyák táborba szállottanak volt, hogy egymással megvíjanak. És midőn a farkasok kevesebben volnának, a kutyák pedig amazokhoz képest igen sokan volnának, először a farkasok megfélemltettenek a kutyák sokaságotól, de midőn újobban magokat egyszőrűeknek és a kutyákat tarkáknak szemlélték volna, megbátorították magokat, ezt mondván: Meggyőzzük őket, mert mi egyszőrűek vagyunk, de amazok tarkák. Aminthogy úgy is lött a dolog, mert a kutya amennyi szőrű volt, annyifelé szaladott. Azért –ugymond – kegyelmetek is úgy jár, mert a német egyszőrű, együtt is tartja, de kegyelmetek sokszőrű, bizony sokfelé szalad a német elől”

→ Forrás: WESSELÉNYI István: *Sanyarú világ*. I-II. Bukarest, 1983, 1985.